

WSTĘP

Zeszyt ten przeznaczony został na prezentację dorobku badawczego Zakładu Metod i Technik Badań Społecznych Uł. W latach osiemdziesiątych - w przeciwieństwie do okresu poprzedniego - tematyka prac podejmowanych w Zakładzie nie ograniczała się do zagadnień metodologicznych, choć był to w dalszym ciągu nurt rozważań dominujący i pierwszoplanowy. Obok dociekań teoretycznych i studiów empirycznych czysto metodologicznych prowadzono badania o celach merytorycznych, penetrujące wybrane dziedziny życia społecznego. Fakt ten - jak sądzę - znajduje odzwierciedlenie w tej publikacji zarówno jeśli idzie o ilość miejsca poświęconego każdej z tych sfer naszych zainteresowań, jak i o charakter prezentowanych prac.

Zeszyt otwiera obszerne studium prezentujące teoretyczne założenia i dorobek badawczy tzw. łódzkiej szkoły metodologicznej. Było ono przygotowane w 1984 r. przez J. Lutyńskiego dla zagranicznego czytelnika. Za granicą - w postaci znacznie skróconej - zostało opublikowane tuż po śmierci autora¹. Zamieszczony tu tekst to robocza, najbardziej pełna, dotąd niepublikowana wersja tego studium. Opracowałam ją pod względem redakcyjnym zachowując wszystkie myśli Autora, a mam nadzieję, że również styl jego wypowiedzi. Studium J. Lutyńskiego stanowi dobre wprowadzenie do kolejnych artykułów: A. Kubiak, W. A. Rostockiego, J. Lisek-Michalskiej i M. Żelazo, jako że nawiązuje się w nich do koncepcji weryfikacji i innych ustaleń wypracowanych w ramach łódzkiej szkoły metodologicznej.

¹ J. L u t y ń s k i, Un centro di ricerca sulle tecniche di raccolta dei dati, [w:] *Costruire il dato. Sulle tecniche di raccolta delle informazioni nelle scienze sociali*, ed. A. M a r r a d i, Franco Angeli, 1988.

Artykuł A. Kubiak ma charakter teoretyczny. Autorka omawia cechy badań kwestionariuszowych, wyróżnia i opisuje dwa podstawowe nurty ich krytyki po to, by na tak zarysowanym tle rozważyć problem wartości danych uzyskiwanych w tych badaniach.

Podręcznikowe dyrektywy dotyczące konstrukcji pytań kwestionariusza wywiadu stanowią obiekt zainteresowania W. A. Rostockiego, który skłonny jest uznać je - z powodu braku możliwości do wykorzystania przez socjologów teorii funkcjonowania języka naturalnego - za słabo uzasadnione. Poszukiwanie zarówno teoretycznych, jak i empirycznych uzasadnień dla rozmaitych dyrektyw badawczych to jedna z cech specyficznych łódzkiej szkoły metodologicznej. Przykład analizy, która może być wykorzystana również w tym celu, znajdujemy w artykule J. Lisek-Michalskiej. Dzięki zastosowaniu nagrania magnetofonowego wywiadu kwestionariuszowego udało się uzyskać ciekawe informacje o sposobach postępowania ankietowanych w przypadku, gdy odpowiedzi respondentów ich nie zadowolają, gdyż nie zawierają poszukiwanej przez badacza informacji. Poszerza to i opiera na empirycznych podstawach naszą wiedzę o interakcji, jaka zachodzi między ankietowanym a respondentem w wywiadzie kwestionariuszowym, i skłania do refleksji nad sensownością niektórych dyrektyw określających sposoby zachowania ankietowanych.

W tymże artykule wskazano - odwołując się do danych z tzw. wywiadów o wywiadzie - na niebezpieczeństwo wystąpienia dużej liczby odpowiedzi nietrafnych w pytaniach kwestionariusza sformułowanych w socjologicznym żargonie. Kieruje to naszą uwagę na zagadnienie wartości danych w badaniach socjologicznych. Kwestii tej poświęcony jest następny artykuł - współpracującego z naszym Zakładem - M. Żelazo pt. Weryfikacja wyników badania budżetów czasu, w którym znajdujemy zarówno ocenę wartości danych budżetowych, jak i opis zastosowanej procedury weryfikacyjnej.

Łapownictwo w świadomości naszego społeczeństwa, wyższe wykształcenie w strategiach życiowych studiującej w Polsce młodzieży, propaganda prasowa w latach pięćdziesiątych - to tematy artykułów reprezentujących nurt merytorycznych rozważań prowadzonych w Zakładzie. Artykuły te - wyjąwszy ostatni z nich - mają charakter krótkich doniesień z badań będących w toku. Sygnalizują raczej kierunki naszych poszukiwań i wstępne ustalenia badawcze niż ostateczne rozstrzygnięcia analizowanych problemów.

Warto dodać, iż badane przez nas zagadnienia: łapownictwo, funkcje wyższego wykształcenia, a także - nie prezentowana w tej publikacji - rola sektora prywatnego w PRL - należą raczej do tych, które trudno poddają się badawczej penetracji i wymagają zastosowania obok survey'u także innych metod: np. analizy ustaw prawnych, akt z posiedzeń sądowych, wywiadów swobodnych - w tym również ze znajomymi. Badając te problemy mamy okazję sprawdzić możliwości i ograniczenia tych innych metod, jak również poznać te słabości survey'u, które mogą się ujawnić przy badaniu problemów o dużej społecznej drażliwości (łapownictwo, inicjatywa prywatna). Tak więc, mimo iż badania te podjęto w intencjach merytorycznych, tematyka metodologiczna jest w nich stale obecna. Łączenie problematyki merytorycznej i metodologicznej stanowi zresztą rys charakterystyczny działalności badawczej naszego Zakładu w latach osiemdziesiątych, podobnie jak i uwzględnienie w analizach socjologicznych zmiennych psychologicznych i odwrotnie, o czym świadczy zamieszczony tu artykuł W. Konopackiego.

Ilona Przybyłowska